

**Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України**

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 5(35) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 5(35) 2025

Kiev – 2025

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5\(35\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5(35))

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»):
журнал. 2025. № 5(35) 2025. С. 2745**

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 02.06.2025, № 1/6-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Google
scholar

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

СЕРІЯ «СОЦІОЛОГІЯ»

УДК 364.4(477):316.6

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5\(35\)-2717-2733](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5(35)-2717-2733)

Василюк Тамара Григорівна кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи, психолого-педагогічний факультет, Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, <https://orcid.org/0000-0001-7770-1575>

Лисоконь Ілля Олександрович доктор філософії (PhD) з освітніх, педагогічних наук, старший викладач, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи, психолого-педагогічний факультет, Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, <https://orcid.org/0000-0002-1722-182>

Каритка Валерій Валерійович доктор філософії (PhD) з соціології, в. о. завідувача кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи, психолого-педагогічний факультет, Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, <https://orcid.org/0000-0001-7462-6143>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЗМІНИ ПОВЕДІНКОВИХ МОДЕЛЕЙ НАСЕЛЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто трансформацію соціальної політики України в контексті багатовимірних глобальних викликів та зрушень у поведінкових моделях населення, які особливо посилюються на фоні воєнних дій, економічної нестабільності та стрімкої диджиталізації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю термінової адаптації системи соціального захисту до нових форм вразливості, що загострилися внаслідок зовнішньої дестабілізації, спричиненої такими кризовими подіями, як повномасштабне російське вторгнення, пандемія COVID-19 та глобальна соціально-економічна нестабільність.

Ці процеси фундаментально змінили структуру соціальних ризиків та спричинили зміни в суспільних очікуваннях щодо ролі держави, громади й

недержавних акторів у наданні соціальних послуг. Водночас поведінкова реакція громадян на кризові явища, зокрема підвищення мобільності, попит на психологічну підтримку, залежність від локальних мереж солідарності, активніше використання цифрових послуг, вимагає ґрунтовного переоцінювання інституційних підходів та форматів надання послуг.

Мета статті – проаналізувати напрями й механізми трансформації української соціальної політики крізь призму зовнішніх і внутрішніх динамік, приділивши особливу увагу інституційним зрушенням, клієнтоорієнтованим підходам, ролі громад та впровадженню соціальних інновацій.

Результати дослідження виявили низку важливих тенденцій, зокрема посилення ролі громад як локальних суб'єктів організації соціальної підтримки, розширення функцій та операційної гнучкості надавачів соціальних послуг, зростання впливу міжнародних донорів на формування інфраструктури соціального захисту, реконфігурація відносин між отримувачами послуг та державою на основі принципів партнерства, доступності та довіри.

У висновках наголошується на важливості забезпечення сталості цих трансформацій через законодавчу підтримку, міжсекторальну координацію, інвестиції в людський капітал та системну диджиталізацію соціальних послуг. Трансформація соціальної політики трактується не лише як реактивний процес, а і як стратегічна можливість побудови стійкішої, інклюзивнішої та поведінково орієнтованої соціальної держави.

Ключові слова: поведінкові зміни, соціальний захист, отримувачі допомоги, адаптивне управління, громада, соціальна робота в умовах кризи.

Vasyliuk Tamara Hryhorivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean, Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychological and Pedagogical Education, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, <https://orcid.org/0000-0001-7770-1575>

Lysokon Illia Oleksandrovych Ph.D. in Educational and Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Pedagogy and Social Work, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, <https://orcid.org/0000-0002-1722-1825>

Karytka Valerii Valeriyovych Doctor of Philosophy in Sociology, Acting Head of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Psychology and Pedagogic Faculty, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, <https://orcid.org/0000-0001-7462-6143>

TRANSFORMATION OF UKRAINE'S SOCIAL POLICY IN RESPONSE TO GLOBAL CHALLENGES AND CHANGES IN POPULATION BEHAVIORAL PATTERNS

Abstract. The article examines the transformation of Ukraine's social policy in the context of multidimensional global challenges and shifts in the behavioral patterns of the population, which have been especially intensified against the backdrop of military operations, economic instability and rapid digitalization. The relevance of the study is driven by the need to urgently adapt the social protection system to new forms of vulnerability that have been exacerbated by external destabilization caused by crisis events such as the full-scale Russian invasion, the COVID-19 pandemic, and global socio-economic instability.

These processes have fundamentally changed the structure of social risks and led to changes in public expectations regarding the role of the state, community, and non-state actors in the provision of social services. At the same time, the behavioral response of citizens to crisis phenomena, including increased mobility, demand for psychological support, dependence on local solidarity networks, and increased use of digital services, requires a thorough reassessment of institutional approaches and service delivery formats.

The purpose of this article is to analyze the directions and mechanisms of transformation of Ukrainian social policy through the prism of external and internal dynamics, with a special focus on institutional changes, client-oriented approaches, the role of communities, and the introduction of social innovations.

The study results revealed a number of important trends, including the strengthening of the role of communities as local actors in organizing social support; expansion of functions and operational flexibility of social service providers; growing influence of international donors on the formation of social protection infrastructure; reconfiguration of relations between service recipients and the state based on the principles of partnership, accessibility and trust.

The conclusions emphasize the importance of ensuring the sustainability of these transformations through legislative support, cross-sectoral coordination, investment in human capital, and systemic digitalization of social services. The transformation of social policy is interpreted not only as a reactive process, but also as a strategic opportunity to build a more sustainable, inclusive and behaviorally oriented welfare state.

Keywords: behavioral changes, social protection, service recipients, adaptive governance, community, social work in crisis settings.

Постановка проблеми. Останніми роками трансформація соціальної політики України є не лише стратегічною необхідністю, а й відповіддю на

низку взаємопов'язаних глобальних і внутрішніх викликів. Зміна клімату, пандемії, військові конфлікти, технологічне прискорення та посилення міграційних потоків зумовили появу нових форм вразливості й поглибили наявні соціальні ризики. У контексті України ці глобальні виклики ускладнюються тривалими воєнними діями, спричиненими повномасштабним російським вторгненням, що призвели до масового переміщення населення, демографічних зрушень, економічної дестабілізації та суттєвого зростання психосоціального дистресу. У таких умовах традиційна модель соціальної політики, здебільшого зорієнтована на стандартизовану допомогу та централізоване адміністрування, виявила обмежену спроможність оперативно реагувати на динамічні й різноманітні потреби населення. Ситуація вимагає переосмислення механізмів соціального захисту з урахуванням складності, непередбачуваності та різноманітності сучасних соціальних ризиків, які вже не обмежуються малозахищеними групами, а дедалі більше торкаються широких верств населення [1].

Не менш важливою в контексті системної кризи є трансформація поведінкових моделей населення. Воєнні дії, що відбуваються на фоні глобальної невизначеності та цифрової трансформації, істотно змінили очікування, ціннісні орієнтири та формати взаємодії між громадянами й інституціями. Люди й громади дедалі частіше демонструють проактивність, виявляючи запит на персоналізовану, децентралізовану й контекстно чутливу підтримку. Довіра до офіційних інституцій дедалі частіше доповнюється або навіть заміщується довірою до громадських ініціатив, волонтерських мереж і гібридних форм допомоги. Такі зрушення засвідчують необхідність узгодження соціальної політики не лише з економічними й політичними викликами, а й з динамічними змінами в поведінковому середовищі українського суспільства. Для ефективного реагування на ці зміни потрібна політична система, що поєднує гнучкість, орієнтацію на потреби отримувачів послуг, міжсекторальну взаємодію та інституційне визнання нових форм соціального попиту й участі. Актуальність дослідження трансформацій української соціальної політики зумовлена її важливим значенням для забезпечення стійкості суспільства, соціальної справедливості та згуртованості в умовах турбулентного й взаємозалежного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті трансформацій соціальної політики України під впливом війни та глобальних викликів особливого значення набувають дослідження, що висвітлюють зміни у внутрішньополітичному середовищі, моделі надання соціальних послуг, а також нові підходи до психосоціальної підтримки населення. Науковиця Л. Павлова [2] у своїй роботі наголошує на глибоких змінах

внутрішньополітичного простору України, спричинених війною, і аналізує, як ці зміни впливають на трансформацію управлінських рішень у соціальній сфері, зокрема в аспектах децентралізації, активізації громадського сектору та переосмислення ціннісних пріоритетів. У цьому ж напрямі О. Кравченко [3] досліджує практичний вимір соціальної роботи на рівні громад, указуючи на необхідність гнучкості, мобільності та високого рівня міжвідомчої координації в наданні допомоги населенню в умовах воєнного часу.

Особливу увагу індивідуалізації соціальної допомоги приділяють Т. Василюк та І. Лисоконь [4], які досліджують соціальний супровід сімей через призму технології кейс-менеджменту, підкреслюючи значущість персоніфікованих підходів і тривалої підтримки як важливих чинників ефективної адаптації та реінтеграції в умовах складних життєвих обставин. Учені О. Збітнєва, О. Чабан та В. Омелянович [5] пропонують цільову модель системи у сфері психічного здоров'я, адаптовану до умов збройного конфлікту, з орієнтацією на міжсекторальну співпрацю, інтегровані сервіси та довгострокову підтримку постраждалих груп.

З огляду на необхідність системного підходу до організації соціальних послуг в умовах війни, науковці О. Данилюк, Л. Олексієнко та Р. Підлипна [6] аналізують управлінські механізми та адаптивні стратегії державних і недержавних суб'єктів соціальної сфери, акцентуючи на переорієнтації на потреби локальних спільнот і кризове реагування. Доповнюючи інституційний аспект, Т. Василюк (T. Vasyliuk), І. Лисоконь (I. Lysokon) та І. Размолодчикова (I. Razmolodchykova) [7] порушують проблему професійної підготовки фахівців для дитячих служб, наголошуючи на важливості міждисциплінарних компетентностей, здатності працювати у стресових умовах і розуміння сучасних моделей захисту прав дитини.

Ці роботи свідчать про комплексну трансформацію української соціальної політики, що враховує зміни внутрішньополітичного контексту, нові моделі надання послуг і акцент на персоналізованій та міжсекторальній підтримці, необхідній для ефективного реагування на виклики воєнних дій і глобальних криз.

Мета статті – дослідити напрями й механізми трансформації української соціальної політики в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, зосередивши увагу на інституційних змінах, клієнтоорієнтованих підходах, ролі громад та впровадженні соціальних інновацій.

Виклад основного матеріалу. Еволюція української соціальної політики – від відносної стабільності до стану кризи – відображає складну траєкторію соціально-економічних перетворень, політичних зрушень та

зовнішніх впливів, які формували інституційний простір країни з моменту здобуття незалежності. Упродовж десятиліть після 1991 року перед Україною поставало складне завдання розбудови системи соціального захисту, здатної задовольнити багатоаспектні потреби перехідного суспільства. Спочатку залишки радянського апарату соціального забезпечення створили основу для соціальної допомоги, хоча й погано пристосовану до нових реалій ринкової економіки й демократичного врядування. Протягом 1990-х і початку 2000-х років українська соціальна політика характеризувалася розрізненими реформами, часто реактивними, а не стратегічними, які значно стримувалися економічною нестабільністю, високою інфляцією та обмеженою спроможністю держави. Попри ці обмеження, держава зберегла відносно централізовану модель соціального захисту, основними інструментами якої були пенсії, адресні субсидії, підтримка сім'ї та допомога у зв'язку із втратою працездатності. Управління цими механізмами здійснювалося переважно через національні міністерства та відомства з обмеженою участю місцевих органів влади та недержавних суб'єктів.

Важливим етапом в еволюції української соціальної політики стало прийняття кількох стратегічних документів, спрямованих на посилення узгодженості та адресності соціальної допомоги. Зокрема, Стратегія подолання бідності [8] та Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей [9] засвідчують прагнення переорієнтувати соціальну політику на людиноцентричні принципи та моделі, що ґрунтуються на реальних потребах отримувачів послуг. Закон України «Про соціальні послуги» [10] запровадив законодавчу базу для диверсифікації надання послуг, наголосивши на важливості доступності, якості та індивідуалізації в наданні підтримки вразливим верствам населення. Реформа децентралізації, розпочата у 2014 році, кардинально змінила інституційні засади соціальної політики. Розширюючи повноваження територіальних громад та передаючи певні функції з надання соціальних послуг на місцевий рівень, вона мала на меті наблизити процес прийняття рішень до громадян та підвищити рівень адаптації соціальних систем до місцевих потреб. Як наслідок, громади перетворилися з адміністративних одиниць на активних соціальних суб'єктів, взявши на себе значно більшу відповідальність у визначенні та подоланні соціальних ризиків і потреб.

Роль недержавного сектору, зокрема неурядових, релігійних організацій, благодійних фондів та міжнародних партнерів, із часом також зросла, особливо в умовах, коли державні системи стикнулися з обмеженими ресурсами й логістичними перешкодами. Ці суб'єкти надають додаткову підтримку, пілтують інноваційні моделі догляду та сприяють

адвокації підходів до соціального захисту, що ґрунтуються на правах людини. Водночас до початку повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році координація між державою, місцевими органами влади та суб'єктами громадянського суспільства залишалася нерівномірною, часто обмежуючись регуляторними перешкодами, фінансовою залежністю або взаємною недовірою. Водночас виникли гібридні моделі надання послуг, особливо у сферах підтримки людей з особливими потребами, догляду за літніми людьми та психосоціальної допомоги.

Кумулятивним ефектом цих змін до 2022 року став поступовий перехід від уніфікованої, централізовано спланованої системи до більш диверсифікованого, багатостороннього середовища соціальної політики. Водночас такі постійні проблеми, як недостатнє фінансування, бюрократична неефективність і соціально-економічна нерівність, продовжували знижувати ефективність та інклюзивність системи. Офіційне визнання громад і недержавних суб'єктів основними учасниками соціальної політики заклало міцну основу для оперативного та адаптивного реагування на зміни. Але загальна готовність системи до масштабних викликів залишалася обмеженою. Як наслідок, у період глибокої кризи, спричиненої повномасштабним військовим вторгненням, в Україні виявили численні застарілі структурні вразливості системи соціального захисту, що потребувало швидкої та часто імпровізованої трансформації. Водночас спадщина попередніх реформ, зокрема розширення прав і повноважень місцевих громад та юридичне визнання різних постачальників послуг, стала важливою основою для забезпечення інституційної стійкості й адаптивності в умовах кризи.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року спричинило масштабні руйнування в усіх сферах українського суспільства, зокрема у сфері соціального захисту й соціальної роботи. Воєнні дії стали не просто кризою, а потужним каталізатором системних перетворень. Довоєнна структура соціальних послуг, яка вже зазнавала навантажень через структурну неефективність і нерівномірну децентралізацію, опинилася під значним тиском: мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами, втратили доступ до базових послуг і стикнулися з новими рівнями вразливості. Соціальна робота, традиційно обмежена як за обсягом, так і за стратегічними пріоритетами, швидко реорганізувалась, щоб задовольнити суттєво змінені потреби, більшість з яких вимагали не лише матеріальної підтримки, а й психологічної, юридичної та інформаційної допомоги. Громади, багато з яких лише останнім часом набули ширших управлінських компетенцій завдяки децентралізації, стали найважливішими суб'єктами реагування на надзвичайну гуманітарну ситуацію на передових позиціях.

Місцевій владі довелося швидко реструктурувати свої підрозділи соціального захисту, створювати координаційні центри та налагоджувати партнерство з недержавними суб'єктами, щоб забезпечити безперервність надання послуг у нестабільних і часто небезпечних умовах.

Однією з найбільш характерних рис цієї трансформації стало суттєве розширення функціональних повноважень надавачів соціальних послуг [11, с. 206–209]. Ці організації – від державних центрів до приватних та афілійованих із неурядовими організаціями (далі – НУО) установ – були змушені працювати в умовах пошкодженої інфраструктури, переміщеного населення та нестачі матеріально-технічних ресурсів. Як наслідок, соціальні працівники взяли на себе численні, гібридні ролі, які виходили за межі традиційного кейс-менеджменту. Вони забезпечували координацію надання тимчасового житла, сприяли евакуації та переселенню, допомагали з оформленням документів і доступом до державних компенсацій, а також виконували роль посередників між переміщеними особами та громадами, що приймають переселенців. Це супроводжувалося впровадженням нових механізмів підтримки: цифрових платформ для реєстрації переселенців і подання заявок на допомогу, надзвичайних соціальних грантів у партнерстві з міжнародними донорами, а також гнучких протоколів роботи з клієнтами, адаптованих до польових умов. Особливо актуальними на прифронтових і деокупованих територіях стали мобільні бригади соціальної роботи, які за підтримки міжнародних гуманітарних організацій та національних волонтерських мереж забезпечили доступ до послуг для ізольованих або маломобільних груп населення – людей похилого віку, осіб з інвалідністю та сімей із маленькими дітьми, що не мали змоги користуватися централізованими сервісами.

Волонтерство зазнало історичного підйому, ставши одним із найдинамічніших компонентів соціальної системи реагування на надзвичайні ситуації. Волонтерські мережі стали першою ланкою допомоги в зонах підвищеного ризику, заповнюючи критичні прогалини інституційної спроможності та забезпечуючи постачання харчових продуктів, медикаментів, одягу й надання психологічної підтримки. Волонтерські ініціативи поступово професіоналізувалися, створивши ефективні логістичні системи, налагодивши координацію з місцевою владою та зміцнивши кадровий потенціал [12, с. 95–96]. Помітно зростає міжсекторальна взаємодія, спричинена як нагальною потребою, так і розумінням того, що комплексні проблеми, зокрема викликані травмами, переміщенням та втратами, не можуть бути ефективно врегульовані жодною окремою установою. Співпраця між муніципальними соціальними службами, закладами охорони здоров'я, освітніми установами, релігійними організаціями та міжнарод-

ними НУО стала буденною практикою, що сприяло формуванню локальних кластерів соціального захисту і координаційних центрів, які значно підвищили оперативність і якість реагування на соціальні потреби.

У таблиці 1 узагальнено основні аспекти трансформації соціальної роботи в Україні, спричиненої повномасштабним вторгненням.

Таблиця 1

Трансформація соціальної роботи в Україні в умовах війни

Вимір змін	Довоєнний стан	Трансформація після вторгнення
Інституційний фокус	Акцент на звичайній соціальній підтримці, пенсіях та субсидіях	Орієнтована на надзвичайні ситуації, багатовимірна соціальна допомога, зокрема кризовий менеджмент
Роль громад (спільнот)	Обмежена автономія в наданні послуг	Провідна роль у координації, мобілізації ресурсів та наданні послуг
Функції соціальних працівників	Адміністративне управління справами	Розширено на кризове реагування, логістику, правовий захист, мобільну роботу з людьми
Механізми надання послуг	Стаціонарні офіси та централізовані структури	Мобільні підрозділи, онлайн-платформи, децентралізовані та громадські послуги
Роль волонтерства	Периферійна й часто неформальна	Центральна, структурована та системно інтегрована в мережу соціальних послуг
Міжсекторальна співпраця	Несистематична та розрізнена	Інституціоналізована та безперервна, із залученням уряду, НУО та міжнародних організацій

Джерело: створено авторами на основі [11–13]

Під час гострих кризових ситуацій, таких як воєнні дії, стихійні лиха чи системний економічний колапс, поведінка населення зазнає глибоких трансформацій, виявляючи як індивідуальні, так і колективні адаптаційні механізми. Повномасштабна війна в Україні спричинила широкий спектр поведінкових змін, зумовлених постійними загрозами безпеці, вимушеним переміщенням, втратою домівок і засобів до існування, а також травматичним досвідом. Ці фактори не лише змінюють особисті звички та процеси прийняття рішень, але й перебудовують психологічний та соціальний простір цілих громад. Страх, невизначеність і руйнування стабільних соціальних систем зумовлюють цілий спектр стресових реакцій – від надмірної настороженості та замкненості в собі до підвищеної солідарності й альтруїзму. Поведінкові реакції на незахищеність часто є миттєвими й орієнтованими на виживання – люди прагнуть забезпечити

фізичну безпеку, захистити членів сім'ї та отримати доступ до базових ресурсів. Для багатьох це означає покинути рідні регіони та мігрувати до незнайомого середовища, часто в хаотичних та емоційно перевантажених обставинах. Міграція є не лише свідомим поведінковим вибором, а й наслідком глибоких соціальних потрясінь, породжуючи нові психосоціальні потреби та змінюючи моделі соціальної належності й довіри.

Сукупні психологічні втрати від спричиненого війною переміщення та насильства призвели до значного зростання попиту на підтримку психічного здоров'я та інтегративну соціальну допомогу. Попередні моделі надання соціальних послуг часто наголошували на матеріальній допомозі, такій як їжа, одяг або житло. Натомість сьогодні зростає усвідомлення ролі психологічної стабільності як важливого чинника стійкості до насильства. Помітно збільшилася потреба в психологічних консультаціях, програмах відновлення після травм та послугах з охорони психічного здоров'я на рівні громад. Екстрені психосоціальні втручання, які раніше вважалися другорядними, тепер є невіддільною частиною пакетів соціальної підтримки, особливо для переміщених осіб, ветеранів, осіб, які пережили насильство, та дітей, розлучених із сім'ями. З розвитком цих потреб змінюється й сама концепція соціальної підтримки, яка все частіше передбачає мультидисциплінарні підходи, що поєднують психічне здоров'я, правову допомогу, сімейну медіацію та довгострокові стратегії інтеграції. Соціальні послуги перестають бути лише бюрократичним інструментом розподілу матеріальної підтримки й дедалі більше сприймаються як комплексні системи, здатні сприяти відновленню гідності, формуванню ідентичності та зміцненню соціальної приналежності осіб, які їх отримують [14, с. 83].

На фоні цих змін у поведінкових моделях спільноти (громади) набули нового значення як психологічні орієнтири та функціональні екосистеми взаємодопомоги. На противагу довоєнним тенденціям до індивідуалізму й інституційної залежності, війна активізувала громадські зв'язки та неформальні мережі підтримки. У відповідь виникли групи взаємодопомоги, сусідські ініціативи та місцеві волонтерські структури, які часто компенсують прогалини державних систем, що опинилися в кризі. Таке відродження солідарності громади відіграло важливу роль у знятті колективного стресу, перерозподілі ресурсів і підтримці відчуття безперервності в зруйнованому суспільстві. Громада стає не лише географічною одиницею, а й соціальним конструктом, через який культивується емоційна стійкість, адаптивна поведінка та взаємна підтримка. Доведено, що участь у діяльності громади – через волонтерство, приймання переміщених осіб, спільне використання ресурсів тощо – сприяє посиленню почуття мети та активності, пом'якшуючи психологічні наслідки безпорадності та втрат.

Однією з найпомітніших змін під час кризи стала еволюція ставлення населення до отримання соціальних послуг. Докризова стереотипність

щодо звернення за інституційною допомогою, особливо у випадку психологічних проблем чи соціальної вразливості, почала зменшуватися. Вплив спільної травми й колективної нестабільності нормалізував використання послуг підтримки, зробивши такі практики більш соціально прийнятними й навіть заохочуваними. Популяризація успішних кейсів підтримки, підвищення якості послуг та активна роль міжнародних суб'єктів сприяли цій нормалізації. Збільшення кількості децентралізованих, мобільних та анонімних форматів підтримки, таких як онлайн-консультації й пункти надання послуг у громадах, підвищило зручність їх використання та зменшило стигматизацію серед користувачів. Довіра до соціальних працівників, особливо тих, хто працює в місцевих громадах або пов'язаний із волонтерськими рухами, значно зросла, що сприяє більшій відкритості серед отримувачів послуг [15].

У таблиці 2 наведено основні поведінкові трансформації, які спостерігаються серед населення під час кризи в Україні.

Таблиця 2

**Поведінкові трансформації населення України в умовах
військового конфлікту**

Поведінковий аспект	Докризові характеристики	Трансформації, зумовлені кризою
Реагування на загрози безпеці	Загальна тривожність, низька готовність, орієнтація на державний захист	Швидке прийняття рішень, ситуативна адаптивність, зменшення ризиків на рівні громади
Ставлення до міграції	Міграція як довгостроковий економічний вибір	Вимушене переміщення як стратегія виживання, короткострокова адаптивна міграція
Реакція на травму	Стигматизація психологічних проблем, обмеженість у зверненні за допомогою	Підвищення відкритості до психологічної підтримки, нормалізація дискурсу про психічне здоров'я
Попит на соціальні послуги	Пріоритетними є матеріальні потреби, формальні канали використовуються неохоче	Зростання попиту на інтегровані, чутливі, травмоорієнтовані послуги
Роль громади	Пасивна приналежність, обмежене місцеве залучення	Активна участь у взаємодопомозі, спільному використанні ресурсів та психосоціальній підтримці
Сприйняття соціальної підтримки	Сприймається як безособова, бюрократична	Вважається важливою, орієнтованою на людину та пов'язаною з солідарністю громади

Джерело: створено авторами на основі [14–15]

Адаптація соціальної політики до принципово зміненої соціальної реальності вимагає багатовимірної підходу, який охоплює інституційну реструктуризацію, поведінкові зміни та технологічну модернізацію. В умовах воєнних дій, що тривають в Україні, та гуманітарної кризи, що їх супроводжує, реформа соціальної політики набуває нової актуальності, оскільки традиційні парадигми державного соціального забезпечення виявилися недостатньо ефективними для задоволення масштабних і складних соціальних потреб, що виникають. Воєнні дії не лише зруйнували фізичну інфраструктуру й призвели до переміщення мільйонів людей, але й трансформували соціальний простір, в якому розробляється та впроваджується політика. Змінилися норми взаємодії, способи комунікації, суспільні структури та індивідуальні очікування, що вимагає еволюції соціальної політики за межами її докризових конфігурацій. Одним з основних напрямів реформ є впровадження гнучкості, інклюзивності та контекстуальної чутливості як основоположних принципів розробки та реалізації політики [16].

Інституційна трансформація є важливим елементом цього процесу. До повномасштабного вторгнення в Україні відбувалася поступова децентралізація системи соціальної політики, коли громади (місцеві громади) набували більшої відповідальності в плануванні та наданні соціальних послуг. Повномасштабне вторгнення прискорило цю тенденцію, поставивши місцевих суб'єктів на передові позиції в реагуванні на кризу та наданні довгострокової підтримки. Цей перехід потребував не лише логістичних коригувань, а й фундаментальної зміни інституційної логіки: від централізованого, ієрархічного управління до мережевої, горизонтальної співпраці. Центри соціальних послуг, місцеві відділи соціальної роботи та ресурсні центри громад були змушені переглянути робочі процеси, розширити перелік своїх послуг та долучитися до координації з громадянським суспільством і донорськими організаціями в режимі реального часу. У багатьох випадках ці установи прийняли протоколи дій у надзвичайних ситуаціях, одночасно інвестуючи в розбудову потенціалу для підтримки середньо- та довгострокових зусиль із відновлення. Фрагментація традиційного надання послуг також була частково компенсована створенням мобільних груп, багатофункціональних центрів і децентралізованих підрозділів, здатних адаптуватися до нестабільних умов.

Важливою рисою нового інституційного середовища є посилення взаємодії між державою, громадами та міжнародними донорами. Хоча Міністерство соціальної політики продовжує визначати нормативно-правову базу та координувати всеохопні стратегії, операційна реалізація все більше залежить від взаємодії між місцевими органами влади та широким

колом партнерів. Міжнародні донори й гуманітарні організації надають важливу фінансову, технічну та методологічну допомогу, допомагаючи стабілізувати місцеві системи, пілотувати інноваційні моделі й розбудувати інфраструктуру для надання цифрових послуг. Ця тріадна взаємодія сприяє створенню більш динамічної та гнучкої архітектури соціального забезпечення, у якій ролі кожного учасника визначаються не лише формальними мандатами, а й здатністю мобілізувати ресурси та викликати довіру серед постраждалого населення. Громади, відповідно, є як виконавцями, так і інформаторами, забезпечуючи зворотний зв'язок з отримувачами послуг та сприяючи спільному виробленню соціальних рішень.

Центральним елементом процесу реформ є посилення акценту на орієнтації політики на отримувача допомоги. Криза показала неадекватність універсальних підходів і наголосила на необхідності диференційованих механізмів підтримки, які б враховували постійно змінювані потреби постраждалого від воєнних дій населення. Соціальні послуги дедалі частіше надаються на основі оцінювання вразливості, аналізу потреб у реальному часі та прямих консультацій з отримувачами. Така персоналізація особливо помітна у психосоціальній підтримці, допомозі особам з особливими потребами та внутрішньо переміщеним особам, де послуги повинні враховувати не лише економічні проблеми, але й травми, переміщення та втрату соціальних зв'язків. Інтеграція поведінкових наук у процес розробки соціальної політики суттєво посилила ефективність реагування системи, дозволяючи установам краще передбачати поведінкові моделі отримувачів, знижувати рівень стигматизації, пов'язаної з користуванням послугами, а також формувати інтервенції, які є більш доступними, релевантними та прийнятними для цільових груп [17].

Водночас інтеграція соціальних інновацій та цифрових технологій стала необхідною відповіддю на поведінкові та логістичні виклики нової реальності. Диджиталізація дозволяє надавати послуги дистанційно, розширює доступ у важкодоступні райони та підтримує адміністративну ефективність. Такі платформи, як «Дія», відіграли важливу роль у спрощенні подання заяв на отримання допомоги, верифікації особи та відстеженні виплат, зменшуючи таким чином бюрократичні перешкоди та підвищуючи прозорість. Окрім адміністративних інструментів, цифрові рішення сприяли розвитку віртуальних консультаційних послуг, автоматизованих систем управління справами та систем моніторингу на основі даних. Ці технології не лише відображають поведінкові зрушення, зокрема зростання залежності від смартфонів та онлайн-комунікації, але й формують нові моделі взаємодії з клієнтами, роблячи соціальну підтримку більш гнучкою, своєчасною та орієнтованою на потреби користувачів.

Соціальні інновації також з'явилися в нецифрових формах, часто на межі інституційних експериментів і масової активності. До них належать громадські кухні, моделі солідарного житла, мережі взаємодопомоги та державно-приватні партнерства, спрямовані на інтеграцію послуг. Об'єднує ці різноманітні ініціативи їхня адаптивність до місцевих умов та залучення до процесу як надавачів, так і отримувачів послуг. Упровадження подібних інновацій сприяє переосмисленню державо-суспільних відносин, формуючи нову модель взаємодії, що ґрунтується на принципах взаємної відповідальності, партнерства та стійкості до криз.

Висновки. Отже, трансформація соціальної політики України в умовах глобальних викликів та глибоких внутрішніх змін є не лише вимушеним процесом реагування на кризові обставини, але й потенційним каталізатором для формування нової соціальної парадигми, заснованої на гнучкості, відкритості та міжрівневій взаємодії. Інституційні зрушення, зокрема децентралізація функцій, посилення ролі громад як суб'єктів соціальної підтримки та збільшення автономності надавачів послуг, створили передумови для формування більш адаптивної та стійкої системи. Клієнтоорієнтованість поступово трансформується з декларативного принципу на практичний інструмент управління, що реалізується через індивідуалізацію послуг, інтеграцію психологічної та матеріальної підтримки, а також гнучке коригування програм на основі зворотного зв'язку з отримувачами.

Упровадження соціальних інновацій і цифрових рішень, а також активізація міжсекторальної взаємодії з міжнародними організаціями та недержавними партнерами, є необхідними відповідями на нову поведінкову реальність, у якій зростає попит на мобільність, швидкість реагування та прозорість соціальної підтримки. Досвід, здобутий під час повномасштабного вторгнення, вказує на критичну важливість соціальної згуртованості, довіри між інституціями та громадянами, а також гнучких моделей управління.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на інституціалізації нових практик, вивченні впливу поведінкових змін на довгострокову ефективність соціальної політики та розробленні моделей сталого партнерства між державою, громадами та недержавним сектором.

Література:

1. Васильок Т. Г., Размолодчикова І. В. Інноваційні підходи до соціального сервісу для молоді: від волонтерства до професійної підтримки. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 4. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.1>
2. Павлова Л. Трансформація внутрішньополітичного простору України в умовах війни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 18. С. 285–291. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-28>

3. Кравченко О. Соціальна робота в громаді в умовах війни. *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona*. 2022. № 1 (42). С. 63–70. DOI: 10.5604/01.3001.0015.8922
4. Василюк Т. Г., Лисоконь І. О. Соціальний супровід сім'ї як технологія кейс-менеджменту. *SWorldJournal*. 2024. № 3. С. 35–41 DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-27-00-033>
5. Збітнєва О., Чабан О., Омелянович В. Цільова модель «Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки» як відповідь на руйнівний вплив війни в Україні. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. № 9 (3). DOI: 10.26766/pmgrp.v9i3.539
6. Данилюк О. І., Олексієнко Л. А., Підлипна Р. П. Організація соціальних послуг в умовах війни. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 1 (81). С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-81-22>
7. Vasyliuk T., Lysokon I., Razmolodchykova I. Professional training of specialists for children's services. *Prospective directions Of scientific and Practical activity: collective monograph*. California, 2023. P. 172–192. DOI: <https://doi.org/10.31812/123456789/7047>
8. Про Стратегію подолання бідності: Указ президента України № 637/2001 від 15 серпня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/2001#Text> (дата звернення: 11.05.2025)
9. Про внесення змін до Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 691-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2025)
10. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII ред. від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 11.05.2025)
11. Панов І. В. Забезпечення надання соціальних послуг в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 46. С. 203–214. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-203-214>
12. Балачіна Є., Джур О. Організація діяльності волонтерських організацій в умовах війни. *Економічні горизонти*. 2022. № 4 (22). С. 88–99. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.267021](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.267021)
13. Дяконенко О. Соціальний капітал територіальних громад України в умовах війни: сучасні трансформації та прогностичні зрушення. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 52 (2). С. 54–71. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.054>
14. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 2. С. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12>
15. Квасній Л. Г., Ворончак І. О., Квасній З. В., Сенишин С. Є., Гацков О. А. Стратегічний менеджмент соціальної інтеграції України в умовах війни. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173858>
16. Шапошникова І. В. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02>
17. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 4. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>

References:

1. Vasyliuk, T. H., & Razmolodchykova, I. V. (2024). Innovatsiini pidkhody do sotsialnoho servisu dlia molodi: vid volonterstva do profesiinoi pidtrymky [Innovative approaches to youth social services: From volunteering to professional support]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 4, 3–12. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.1> [in Ukrainian].
2. Pavlova, L. (2024). Transformatsiia vnutrishnopolitychnoho prostoru Ukrainy v umovakh viiny [Transformation of Ukraine's domestic political space under conditions of war]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia – Bulletin of the Precarpathian University. Series: Political Science*, 18, 285–291. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-28> [in Ukrainian].
3. Kravchenko, O. (2022). Sotsialna robota v hromadi v umovakh viiny [Social work in communities under wartime conditions]. *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona*, 1 (42), 63–70. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8922> [in Ukrainian].
4. Vasyliuk, T. H., & Lysokon, I. O. (2024). Sotsialnyi suprovid simi yak tekhnolohiia keis-menedzhmentu [Family social support as a case management technology]. *SWorldJournal*, 3, 35–41. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-27-00-033> [in Ukrainian].
5. Zbitnieva, O., Chaban, O., & Omelianovych, V. (2024). Tsilova model «Systema u sferi psykichnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky» yak vidpovid na ruinyvnyi vplyv viiny v Ukraini [Target model “Mental health and psychosocial support system” as a response to the destructive impact of war in Ukraine]. *Psykhosomatychna medytsyna ta zahalna praktyka – Psychosomatic Medicine and General Practice*, 9 (3). <https://doi.org/10.26766/pmmp.v9i3.539> [in Ukrainian].
6. Danyliuk, O. I., Oleksiienko, L. A., & Pidlypna, R. P. (2023). Orhanizatsiia sotsialnykh posluh v umovakh viiny [Organization of social services under wartime conditions]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific View: Economics and Management*, 1 (81), 150–155. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-81-22> [in Ukrainian].
7. Vasyliuk, T., Lysokon, I., & Razmolodchykova, I. (2023). Professional training of specialists for children's services. *Prospective Directions of Scientific and Practical Activity: collective monograph* (pp. 172–192). California. <https://doi.org/10.31812/123456789/7047>.
8. On the Strategy for Overcoming Poverty: Presidential Decree № 637/2001 of August 15, 2001. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/2001#Text> [in Ukrainian].
9. On Amendments to the National Strategy for Reforming the System of Institutionalized Child Care and Education for 2017-2026: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 2, 2021, № 691-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
10. On social services: Law of Ukraine № 2671-VIII as of November 15, 2024. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
11. Panov, I. V. (2023). Zabezpechennia nadannia sotsialnykh posluh v umovakh voiennoho chasu [Provision of social services during wartime]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka – Current Issues of Law: Theory and Practice*, 46, 203–214. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-203-214> [in Ukrainian].
12. Balachina, Ye., & Dzhur, O. (2022). Orhanizatsiia diialnosti volonter skykh orhanizatsii v umovakh viiny [Organization of volunteer organizations' activities in wartime]. *Ekonomichni horyzonty – Economic Horizons*, 4 (22), 88–99. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.267021](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.267021) [in Ukrainian].

13. Diakonenko, O. (2023). Sotsialnyi kapital terytorialnykh hromad Ukrainy v umovakh viiny: suchasni transformatsii ta prohnosni zrushennia [Social capital of Ukrainian territorial communities during the war: Current transformations and forecasted shifts]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 52 (2), 54–71. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.054> [in Ukrainian].

14. Mohylova, N. M. (2023). Osoblyvosti psykichnoho zdorovia ta psykholohichnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh viiny: dosvid Ukrainy [Mental health and psychological adaptation of internally displaced persons in wartime: Ukrainian experience]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, and Law*, 2, 81–85. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12> [in Ukrainian].

15. Kvasnii, L. H., Voronchak, I. O., Kvasnii, Z. V., Senyshyn, S. Ye., & Hatskov, O. A. (2025). Stratehichnyi menedzhment sotsialnoi intehtatsii Ukrainy v umovakh viiny [Strategic management of Ukraine's social integration in wartime conditions]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Topical Issues of Economic Sciences*, 9. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173858> [in Ukrainian].

16. Shaposhnykova, I. V. (2024). Sotsialna reabilitatsiia v umovakh viiny: svitovy dosvid ta problemy Ukrainy [Social rehabilitation in wartime: World experience and Ukrainian challenges]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02> [in Ukrainian].

17. Bezpalenko, O. V. (2022). Vektory sotsialnoi polityky dlia Ukrainy v umovakh vyklykiv viiny [Vectors of social policy for Ukraine under wartime challenges]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 4. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04> [in Ukrainian].